

Rus İlahiyatçı F. A. Smirnov'un "Hz. Muhammed'in Kişilik Özellikleri ve Onların Kur'an'a Yansımaları" Üzerine Bazı Mülahazaları

Vesile Şemşek*

ORCID: 0000-0002-9800- 4557

Öz

Rus ilahiyatçılarından Smirnov Feodor Antonoviç, Rusya'ya bağlı Kazan vilayetinde 1893 yılında kaleme aldığı "Hayali İlahi Vahiy Sürecinde Hz. Muhammed'in Yaşam Koşullarına Bağımlılığı" eserinin, "Hz. Muhammed'in Kişilik Özellikleri ve Bunların Kuran'a Yansımaları" başlıklı bölümünde, İslam Peygamberi hakkında bazı mülahazalar öne sürmektedir. Yazarın, Hz. Peygamber ile ilgili mülahazalarının büyük bir kısmının ideolojik yaklaşımların etkisiyle yazıldığı ifade edilebilir. Genellikle Rus oryantalistlerin birçoğu gibi Smirnov'un da Hz. Muhammed ile ilgili aktardığı bilgilerin ve yaptığı tespitlerin önemli bir kısmının gerçeği yansıtmadığı söylenebilir. Bu durumun yazarın ideolojik yaklaşımlarının yanı sıra, eserindeki bazı usul problemlerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bu araştırmanın temel hedefi, Rus ilahiyatçı ve tarihçi Smirnov'un İslam Peygamberine yaklaşımlarını değerlendirmek ve konu ile ilgili yazarın görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Nitekim Rus ilahiyatçının, tarih ilminin temel ilkelerini dikkate almaksızın konuyu birtakım varsayımlara dayanarak açıkladığı mülahazalarını, genelleme ve ideolojik yaklaşımlar üzerinden temellendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Böylece Smirnov'un, usul problemi ile de vardığı bazı yanlış sonuçlar üzerinden yola çıkarak Hz. Muhammed ile ilgili sergilediği görüş ve düşünceleri objektif bir şekilde değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Rus İlahiyatçı, Hz. Muhammed, Kur'an, din, İslam

Gönderme Tarihi:21/04/2020

Kabul Tarihi:20/06/2020

*Dr. Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Bölümü, E-Mail: vsemsek@gmail.com

Some Considerations of Russian Theologian F. A. Smirnov on “Personality Characteristics of the Prophet Mohammed and Their Reflections on the Qur'an”

Vesile Şemşek

ORCID: 0000-0002-9800- 4557

Abstract

One of the Russia theologist, Smirnov Feodor Antonovich, signified his considerations regarding prophet of Islam in the book “Dependance of Many Divine Revelations of Quran on Circumstances in Muhammed’s Life” written in 1893 in Kazan province of Russia. Most views of author, regarding prophet Mohammad, were written under the influence of ideological approaches. Like many other Russian orientalists, the major part of Smirnov’s findings and arguments doesn’t reflect the real truth about the prophet. It appear because of some method problems in his studies, as well as his ideological approaches. The main goal of this research is to evaluate of studies done by Russian theologian-historian Smirnov in regards with the Prophet of Islam and reveal author’s views on the subject. As a matter of fact, it is obvious that the Russian theologian based his views on some assumptions, ideological approaches and common stereotypes, whitout taking into account the main principles of science of the history. Therefore, because of incorrect method applied in Smirnov’s studies, author ended up with some wrong views in regards with Prophet Muhammed and all his approaches is the subject of impartial evaluation in current research.

Keywords: Russian Theologian, Muhammad, Qur'an, Religion, **Islam**

Received Date: 21/04/2020

Accepted Date: 20/06/2020

Некоторые Суждения Русского Богослова Ф. А. Смирнова “Личные Свойства Мухаммеда и Отражения их в Коране”

Резюме

Смирнов Феодор Антонович, один из русских богословов, написал в 1893 году в Казанской губернии, России, “Зависимость Множебоженственных Откровений Корана От Обстоятельство Жизнь Мухамеда” Автор, предлагает некоторые соображения о пророке Ислама. Можно констатировать, что большинство его мыслей о пророке были написаны под влиянием идеологические подходы. Как правило, Смирнов как и многие русские востоковеды. Можно сказать, что значительная часть информации и выводов, которые он сделал о Мухаммеде, не отражает правды. Еще одна важная причина этого заключается в том, что автор идеологические подходы, однако, могут быть выражены из-за некоторых процедурных проблем в его работе. Основная цель данного исследования - оценить подходы российского богослова-историка Смирнова к пророку Ислама и раскрыть авторские взгляды на эту тему. На самом деле российский богослов пытался основывать свои взгляды на предмете на основе некоторых предположений, не принимая во внимание основные принципы исторической науки, обобщения и идеологические подходы. Таким образом, на основании некоторых неверных результатов, которые Смирнов также придумал с процедурной проблемой, будут отправлены Пророку. Его взгляды и мысли о Мухаммеде были объективно оценены.

Ключевые слова: Русский Богослов, Мухаммед, Коран, Ислам.

Получено: 21/04/2020

Принято: 20/06/2020

Giriş

Rus ilahiyatçılardan Smirnov Feodor Antonoviç, Rusya'ya bağlı Kazan vilayetinde dünyaya gelmiştir. 1893 yılında kaleme aldığı “Hayali İlahi Vahiy Sürecinde Hz. Muhammed'in Yaşam Koşullarına Bağımlılığı” eserinin, “Hz. Muhammed'in Kişilik Özellikleri ve Onların Kuran'a Yansımaları” başlıklı bölümünde, İslam Peygamberi hakkında bazı mülâhazalar öne sürmektedir. Yazarın, XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında meydana gelen siyasi ve kültürel olayların etkisi altında kaldığı ve bu durumun onun ilmi hayatına yansıdığı görülmektedir. Batılı oryantalistlerin düşüncelerinden büyük ölçüde etkilenecek İslam dini ve Hz. Peygamber ile ilgili genel anlamda olumsuz görüşler sergilemektedir. Genellikle Rus oryantalistlerin birçoğu gibi Smirnov'un da Hz. Muhammed ile ilgili aktardığı bilgilerin ve yaptığı tespitlerin önemli bir kısmının gerçeği yansıtmadığı söylenebilir. Bu durumun yazarın ideolojik yaklaşımlarının yanı sıra, eserindeki bazı usul problemlerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Söz konusu araştırmanın temel hedefi, Rus ilahiyatçı ve tarihçi Smirnov'un İslam Peygamberine yaklaşımını değerlendirmek ve konu ile ilgili yazarın görüşlerini ortaya koymaktır. Nitekim Rus ilahiyatçının, tarih ilminin temel ilkelerini dikkate almaksızın konuyu birtakım varsayımlara dayanarak açıkladığı mülâhazalarını, genelleme ve ideolojik yaklaşımlar üzerinden temellendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Böylece Smirnov'un, usul problemi ile de vardığı bazı yanlış sonuçlar üzerinden yola çıkarak Hz. Muhammed ile ilgili sergilediği görüş ve düşünceleri objektif bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Smirnov, Müslümanların Peygamberlerine duydukları saygıdan dolayı, Hz. Muhammed'in yazılı veya sözlü olarak adının geçtiği her yerde öncelikle, "Allah'ın rahmeti ve barışı O'nun üzerine olsun" ifadelerine yer verdiklerini kaydeder. Örneğin: Müslüman yazarların, eserlerine başlarken Peygamberlerine övgü sözcüklerinden¹ adeta “çelenk ördüklerini” veya “Esbab-ı Nüzul” bölümünde “Allah'tan Araplara ve Arap olmayanlara doğuştan lütuf ve huzur gelsin.” gibi dua sözcükleri ile başladıklarını dile getirir ve bu nedenle, Hz. Muhammed'in kimliğini değerlendirirken sadece Müslümanlar tarafından kendisine verilen sıfatların değil, O'nun yaşam sürecinde gösterdiği faaliyetler ve gerçek hayat

¹ İslam literatüründe “Naat” olarak geçmektedir.

tarzının göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgular². Devamında yazar, eserinin Ön sözünde buna bir örnek daha vererek; Çinlilerin Konfüçyüs'ü “insan ırkının en üstünü, kutsallığın zirvesi, hükümdarların öğretmeni” olarak adlandırdıklarını³, Müslümanların da tıpkı onlar gibi Peygamberlerini kutsallaştırdıklarını, (örneğin; “tüm yaratılmışların en safi ve en temiz olan Hz. Muhammed'in üzerine nimet ve barış olsun”(salavat) şeklinde açıklayarak değerlendirir) bu nedenle, Hz. Muhammed'in kimliği hakkında fikir söylerken onun hayranları tarafından kendisine verilen “asılsız replikleri” değil, gerçek hayatında yaptığı faaliyetlerinin tamamının incelenerek değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder.⁴ Oysaki İslam peygamberi Hz. Muhammed Allah tarafından seçilmiş bir peygamber olmasının yanı sıra beşeri vasıfları ile de insanlık tarihinin dikkat merkezinde olmuştur. İlahi vahiy ile kutsallığı tasdik olunmuş bir peygamber olduğu kadar bir beşer olduğu da Kur'an'da şu ayetlerle dile getirilmiştir: “Veya altından bir evin olmalı; ya da göğe çıkmalısın. Bize okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece oraya çıktığına da asla inanmayacağız. “De ki: “Rabbimi tenzih ederim! Ben sadece bir beşer-peygamberim.”⁵ ve De ki “Ben, yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilâhınızın, sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık hem kim rabbine kavuşmayı bekliyorsa dünya ve ahirete yararlı iş yapsın ve rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.”⁶ . Yani Hz. Muhammed, Allah tarafından insanlar arasından seçilmiş ve ilahi kelamı insanlara yine Allah'ın dilediği şekilde ulaştıran bir peygamberdir. Çünkü Hz. Peygamber, Allah dileyinceye kadar önce insanlara gizli davette bulunmuş⁷ ve her zaman vahyi tam olarak ne eksik ne de fazla olmadan iletmiştir.

Diğer bir taraftan yazar, Hz. Muhammed'in Arap milliyetçiliği konusuna değinerek her ne kadar, O'nun, Arap kavmine ait olarak kabul edilmiş olmasına rağmen, İslam Hukuku kitaplarında⁸ bu durumun yer almadığını, ancak söz konusu algının sadece Müslümanların Kitabının (Kur'an'ın) Arapça yazılmış olmasını, buna gerekçe olarak gösterildiğini ifade eder. Devamında yazar, Müslümanlara makul bir cevap

² Feodor Antonoviç Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, Kazan: (Yayınevi yok), 1893, 21.

³ bkz: Zoroaster, *Konfüçiy İ Mogamed*, Moskova: (Yayınevi yok), 1793, 139.

⁴ Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, 24.

⁵ *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015, İsra, 17: 93,

⁶ Kehf, 18:110.

⁷ Heyet, Mesut Avcı, *İslam Peygamberinin Hayatı*, 5. Bölüm, Konya: Çizgi Kitapevi, 2020, 130.

⁸ Yazar, durumun dini hükümleri etkilemediğini kastetmektedir.

olarak sadece Peygamberleri bir Arap olduğu için değil, Kitabın, Araplar için tasarlandığını düşünmenin yeterli olabileceğini vurgular.⁹ Nitekim Kur'an diğer peygamberlerin çeşitli kavimlere gönderildiğini sadece Hz. Muhammed'in son ve evrensel bir peygamber olması nedeniyle tüm insanlığa gönderildiğinden bahseder. "De ki: "Ey insanlar! Gerçekten ben göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim."¹⁰, "Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."¹¹ Bu ayetlerde ifade edildiği üzere Hz. Muhammed'in bütün insanlara gönderilmiş evrensel bir peygamber olduğunu ve O'nun ayette geçen âlemler kelimesiyle bütün kâinata gönderildiğini anlıyoruz.

Smirnov, her ne kadar kozmopolit bir toplum olursa olsun "Arap milliyetçiliği" olarak nitelendirilen bir düşünce tarzının, diğer insanları doğru bir şekilde değerlendirmeyi engellediği düşüncesini savunur. Diğer bir taraftan, ilkel- cahiliye insanların kendisinden olmayan diğer halkları, "barbarca" yargıladıklarını ve ötekileştirdiklerini vurgular. Buna mukabil, gelişen toplumlarda ortak bilinç taşıyan insanların ise kendilerine, milliyetçi düşüncenin etkisi altındakilere göre daha farklı avantajlar yükleyerek diğer milletler arasında daha fazla önem kazanmış olduklarını ifade eder. Devamında yazar, büyük düşünürlerin bile milli değerlerini savunarak yargıya bırakmadıklarını, örneğin; Victor Hugo'nun, Fransa'nın bağımsızlık mücadelesinde Fransız milliyetçiliğini "ulusların kurtarıcısı" olarak değerlendiğini ve bu konuda yabancıların, Fransız milliyetçiliği gibi düşüncelere, diğerlerinden daha fazla ihtiyaç duyduklarını anlatır. Diğer bir örnekte ise yazar, ünlü tarihçi filozof Guizot'un, hükümet ve sosyal düzen biçimlerinde devletine daha ileri düzeyde inisiyatif ve öğretim şerefini milletine taahhüt ettiğini; Buckle'nin ise kendi ülkesindeki sosyal yaşamın, İngiltere'de olduğu kadar hiçbir yerde doğru ve genetik yapısının değiştirilmediğini söylediğini ifade eder. Konunun sonunda yazar vatansever Rus halkına atfen, Rus insanının manevi örgütlenmesinin ve bütün halklarla uzlaştırıcı olabilme misyonunu yabancı dil ile öğrenebilecekleri kadar yetenekli olduklarını, hatırlatıcı ifadelerde bulunarak, sadece sıradan insanların böyle bir nedeni olabileceği gibi, ilham veren yazarların bu kadar dar görüşe sempati duymaması gerektiğini vurgular.¹²

⁹ Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, 44.

¹⁰ A'raf, 7:158.

¹¹ Enbiya, 21:107.

¹² Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, 53.

Smirnov, Hz. Muhammed'in "Arap milliyetçiliğini" üç başlık altında inceler. Bunlardan ilkinde diğer tüm halklar arasında Arapların önceliğini Kur'an'dan getirdiği deliller ile vurgulayarak; "Siz, Araplara diyorsunuz ki, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetisiniz.¹³ Tabii ki, böyle bir konuşma Arapları memnun eder ancak, bu durum diğer halkları, özellikle, Allah'a inancı olan bütün milletlerin eşit olduğunu ilan eden bir Peygambere itimadı sağlar mı?! Hz. Muhammed, kendisinin ait olmadığı başka bir millet için de aynı şeyi söyler mi?!" ifadeleri ile açıklar.¹⁴

Yazarın ayet üzerinden yola çıkarak yaptığı değerlendirmesinde, ayetin zahiri anlamı üzerine odaklandığı görülmektedir. Nitekim Ali-İmrân suresi 110. ayette geçen ümmet kavramıyla kastedilen sadece Araplar değil topluma iyilik yolunda önderlik edecek ve örnek olacak Müslümanlardır. Hz. Peygamber evrenseldir ve tüm insanlığa rahmet olarak gönderilmiş son peygamberdir. O veda hutbesinde "Ey insanlar! "Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Hepiniz Adem'in çocuklarısınız, Adem ise topraktır. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap'a üstünlüğü yoktur üstünlük ancak takvadır."¹⁵ diyerek hem evrenselliğini ortaya koymuş hem de ırkçılık konusuna açıklık getirmiştir. Yazarın buradaki tavrı Müslümanlardan ziyade Yahudiler ile örtüşmektedir. Çünkü onlar kendilerini üstün millet kabul etmişler hatta bu durumu bozulmuş kutsal kitaplarına da yansıtmışlardır.

Yazar, konunun devamında, ikinci neden olarak, Hz. Muhammed'in, "dil unsurunu" ön plana çıkararak Kur'an'ın Arapça geldiğine vurgu yaptığını ve Arapça en iyi dil olduğu için Kur'an'ın bu dilde geldiğini savunduğunu ifade eder. Devamında yazar, bir zamanlar Arapların, Hz. Muhammed'in cennette, Kur'an'ın özel el yazmaları olduğunu haber vermesinin onları şaşırttığını ve bunun üzerine, ona Kur'an'ın cennette neden herhangi bir yabancı dilde yazılmadı sorusuna karşılık, Hz. Muhammed'in onlara, cennette yabancı bir dilde konuşulsa da konuşulmasa da, her iki durumda da, Arapçanın üstünlüğünü bu ayetle açıklar: "Eğer biz onu, yabancı dilden bir Kur'an kılsaydık, diyeceklerdi ki, ayetleri tafsilatlı şekilde, açıklamalı değil miydi? Arap'a yabancı dilden bir kitap olur mu?"¹⁶

Arap milliyetçiliği konusunda yazarın buradaki tavrının yukarıdakinden pek farklı olduğu söylenemez. Kur'an'ın Arapça indirilmesinin nedeni üstünlük değil ilk

¹³ Âl-i İmrân, 3:110.

¹⁴ Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, 57.

¹⁵ Ahmet Önkal, *Muhtasar Siyer-i Nebi aleyhi's-selam*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019, 190.

¹⁶ Fussilet, 41:44.

muhatapların bu dili konuşuyor olmasıdır. Çünkü Kur'an anlaşılacak üzere indirilmiştir. Eğer farklı bir dilde indirilmiş olsaydı yukarıdaki ayette bahsedilen itirazlarında haklı olurlardı. Ayrıca aynı ayetin devamında “De ki: “O, insanlar için bir rehber ve şifadır; inanmayanlara gelince onların kulaklarında bir sağırlık vardır, Kur'an onlara kapalıdır. (Sanki) onlara çok uzaktan sesleniliyor.” ifadeleri yer almaktadır. Böylece Kur'an'ın farklı dillere çevrisinin yapılması gerekliliği söz konusu iken aynı zamanda asıl gayeyi anlama niyetinde olmayanın kendi lisanında da olsa Kur'an'dan faydalanamayacağı söylenmektedir. Çünkü bu bir iman meselesidir.

Smirnov, dini bir reformcu olarak gördüğü Hz. Muhammed'in bu bağlamdaki görüşlerini, diğer Arap olmayan Müslümanlar tarafından alışılmadık bir durum olarak ve Kur'an'ı anlamadıklarını ve Arapçanın hayali bir açıklığı uğruna kendi ana dillerine çevirmemelerinin bir nedeni olarak değerlendirilebilir.¹⁷ Smirnov, Arap milletçiliğinin üçüncü ve son aşamasını anlatırken, Hz. Muhammed'in kendi nesebinden dolayı, Kur'an'ı, Arapça tarzında kurduğu tüm ritüel ve medeni yasalarla donattığını ve bunu, büyük olasılıkla diğer büyük dinlerin etkisi altında kalarak yaptığını ve özellikle, Kur'an'ın, çoğunlukla orijinal sözlerine aykırı olarak düzenlediği hükümlerden bahsederek, Hz. Muhammed'in, ilk başta Yahudi düzenine göre çıkardığı kararnamele, sonradan Arap geleneklerine uygun bir şekilde değiştirdiği, örneğin kiblenin değiştirilmesi, orucun zorunlu hale getirilmesi ve şarabın yasaklanması gibi bazı konularda inisiyatif kullandığını vurgulamaktadır.¹⁸

Son aşamada yazar yine Kur'an'ı Hz. Muhammed'in koyduğu kurallar şeklinde değerlendirmiştir. Bu değerlendirmesini yaparken peygamberin tebliğ ve teşri görevlerini tamamen farklı yorumlamış hatta göz ardı etmiştir, diyebiliriz. Kur'an da Hz. Peygamber'e bazı hususlarda kural koyma yetkisi verilmiştir. Ancak bu tamamen onun isteği doğrultusunda karar alma şeklinde değil yine Allah'ın rızası doğrultusunda olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber Kur'an'ı ne eksik ne de fazla, kendisine vahyedilen şekliyle insanlara aktarmıştır. Bu durum Kur'an'da şu şekilde ifade edilmektedir: “Ey peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”¹⁹ Ayrıca Kur'an'ın beşer sözü olmadığı, Allah'ın

¹⁷ Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda* 61.

¹⁸ Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, 63.

¹⁹ Maide, 5:67.

kelamı olduğu da Hicr suresi 9. Ayette, “Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz.” şeklinde açıkça ifade edilmektedir. Yukarıda yazarın değerlendirmesini kabul ederek bunun aksini söylemek ise bir Müslüman için mümkün değildir.

Smirnov, Hz. Muhammed’in mesleği hakkında verdiği bilgilerde, Arap kökenli bir Mekkeli olarak Hz. Muhammed’in yaşadığı çorak kumlu bir vadide yer alan Mekke’nin, tarıma elverişli tarla ve meralarının olmadığını, özellikle deniz kıyısının da bulunmayışı nedeniyle bölgenin diğer insanları gibi ticaretle uğraşmak zorunda kaldığını, burada yaşamak için ticaret dışında hiçbir kaynağın bulunmadığından bahseder. Devamında yazar, coğrafi konumu açısından bu bölgenin kârlı transit ticaret noktası için tasarlandığını ve bu nedenle eski zamanlardan beri Mekkeliler’in çoğunun tüccar olduğunu, sürekli olarak Güney Yemen ve Hicaz’dan kuzeye Suriye’ye ve diğer şehirlere ticari kervanlarla yolculuk yaptıklarını ve Hz. Muhammed’in de babasının bu tür küçük esnaf olduğunu kaydeder. Babasının develerle birlikte Suriye’nin çeşitli yerlerine gittiğini, böyle bir ortamda yetişen Hz. Muhammed’in daha on iki yaşında bir çocuk iken amcasının onu bir ticaret yolculuğuna çıkardığını ve bu sayede ticari eğilimlerinin erken geliştiğini ifade eder.²⁰ Smirnov’un da belirttiği gibi Hz. Muhammed’in ticaretin yapıldığı bir ortamda yetiştiği için iyi bir ticaret ehli olduğu herkesçe bilinmektedir.

Smirnov, Doğu insanını Avrupalıdan farklı kılan hususun sadece hayal gücünden ibaret olduğunu ifade ederek (Elbette hayal gücü böyle bir farklılıkta etkilidir, lakin sadece bundan ibaret olmadığı da aşikardır.), Hz. Muhammed’in düşünce yapısının bu bağlamda Doğu insanına özgü akli nitelikler taşıdığını vurgular. Konunun devamında yazar, Doğu insanının zihinsel yeteneklerinin karakterizasyonu kapsamında, ünlü Arap masallarını “Bin Bir Gece” örneğinde, “oryantal fantezi” kavramı ile açıklar. Bu nedenle Doğu’nun masal mantıklı engin fantezilerinden yola çıkarak İslam’ın çelişkiler ve zıt düşüncelerden oluştuğunu ifade eder. Oysa ki Kur’an Allah kelamıdır ve çelişki söz konusu değildir. Bu tür suçlamalara yine en güzel cevabı Kur’an kendi ayetleri ile vermektedir. “Kur’an’ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allah’tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı!”²¹ Yazar devamında, İslam’ın Doğu’da böyle bir ortamda ortaya çıkmasından dolayı, Müslüman bilim

²⁰ Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, 72.

²¹ Nisa, 4:82.

adamlarının yaptıkları ilmi çalışmaların gelişim sürecinin her aşamasında, bu tür hayal ürünlerinin yansımaları ile karşılaşmanın mümkün olduğunu ifade eder. Yazar bu düşüncelerini şu ifadelerle örneklendirmeye çalışmıştır: Müslüman bir ilahiyatçı, insanlara bir meleğin büyüklüğünü tasvir ettiğinde, «her birinin gözünün aldığı kadar büyük bir deryada, bir geminin yıllarca yüzebileceğini; bir meleğin omuzundan kulağının ucuna kadar olan alanın 700 yıl olduğunu; kulak ve göz arasındaki mesafenin 500 yıllık bir sürede katedilebileceğini, bir meleğin başparmağının çukurunun dünyanın tüm sularını barındırabileceğini» söylediğini ve bütün bunların ise masal mantıklı, hayal gücünün bile yetmediği bilgilerden ibaret olduğunu söyler. Son olarak yazar bu durumun İslam dini hakkında yazılan kitaplarda son derece abartılmış bir şekilde tasvir edilmesinin başlıca nedenini Hz. Muhammed'in, Tanrı'nın adına Araplara farklı konuşmalar yaptığını, oysaki Tanrı'nın evrensel bir dille değil, sadece Doğu (Arap) insanının diliyle konuştuğunu fark etmeden ifade ettiğini vurgular.²² Devamında yazar, hayal gücüne bile meydan okuyan bu tür fantastik açıklamaların Müslümanlar üzerindeki etkilerinin tartışılabilirliğini ifade ederek modern Rus bilim adamlarının bile Müslümanları bu tür bariz abartılardan uzaklaştıramadıklarını vurgular. Smirnov, bu mülâhazasını Petersburg mollası Ayatullah Bayazıt'ın çarpıtıcı bir örneği ile açıklar: Orta Çağ'da Arapların eğitimi hakkında konuşmak isteyen birinin, Halife Hakim'in 600.000 ciltlik bir kütüphaneyi bir araya getirdiğini, kütüphanesinin tüm kitaplarını okuduğunu, bir kataloğunun 44 ciltten oluştuğunu ve kitaplarının her birine kaydettiği notlarını bıraktığını açıkça belirtmektedir.²³ Yazar, Müslümanlar tarafından bu şekil çirkin abartılar, uzun basamaklı sıfırlar, en aşırı zıtlıklar, böylece hakikate tam ters bilgiler, gerçek hayata daha yakın, daha doğal, esprili ve eğitici olan Avrupa ideal yaratıcılığından farklı olarak Doğu fantezisinin bir özelliğini oluşturduğunu vurgular.

Smirnov, Hz. Muhammed'in bilinçsiz bir şekilde, Doğu hayallerinin (fantezi-hayali) bir sonucu olarak (Oysa ki Peygamber hiçbir zaman hayali ya da kendi istediği doğrultusunda bir söylemde bulunmamıştır, onun tebliği vahiy üzerinedir.) Kuran'ın, hikmetlerle dolu açıklayıcı bir kitap olduğunu, İncil'in ise gerçekleri çılginca, çirkin ve oldukça mantıksız bir şekilde iletildiğini gösterdiğini açıklamaktadır. Ayrıca Musa'nın kitabı Tevrat'ta Joseph'in (Yusuf) güzelliği hakkında ne kadar basit ve açıklayıcı bir üslup kullanıldığını "...Yusuf'un güzelliğine hayran olan efendisinin karısı,ve

²² Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, 75.

²³ Ayatullah Bayazıt, *Otnoşenie İslama K Nauke*, Petersburg: (Yayınevi yok), 1887, 9-14.

efendisinin karısı Yusuf'a baktı "»²⁴ Gen. Efendisinin karısı, Yusufun güzelliğine hayranlık duymaları için diğer kadınları davet eder, kendilerini şaşkına çevrilmelerini gözlemlemek için önlerine bıçak koyar. "Onu gördüklerinde," Hz. Muhammed için bu resim yeterli değildir ve O: "ondan bir çılgınlık geldi, ellerini kestiler ve şaşkınlıkla şöyle dediler: "Bu bir insan değil, bu olsa olsa Allah'ın bir meleğidir."²⁵ gibi ifadelerle yer vermiştir. İşte bu nedenle ilahi kitapta onlar hakkında bahsedilen hikayelerin çoğu gerçek değildir. Oysaki bu hikayelerdeki fark ve çelişki imkansızdır. Kur'an'da bulunan totoloji ve yazılan farklı masallar, sağlam bir mantıkla uzlaşmaz ve tüm bunlar, Hz. Muhammed'in yaratıcı yeteneğinin solgunluğunun sonucundan başka bir şey değildir.

Görülüyor ki yazar, burada inkarcıların tavrını takınarak Hz. Muhammed'i hem Kur'an'ı uydurmakla suçlamakta hem de Kur'an'ın olayları ifade şeklini abartılı bularak Peygamberin bir hayalperest olduğunu savunmaktadır. Oysa Kur'an'ı-Kerim Arap dilinin çok iyi kullanıldığı ve şiirin ön planda olduğu bir dönemde belagat ve fesahat harikası olarak indirilmiştir. Yüce Allah, Hud suresi 13. Ayetle "Yoksa "Kur'an'ı kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız Allah'tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin!" diyerek Kur'an'ın i'caz yönünü ortaya koymuş ve Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna inanmayan ve de Kur'an'ı vahiy ürünü değil de kendi uydurmasıdır diyerek inkâr edenlere en güzel cevabı vermiştir.

Hayal gücü gibi bir yetenek doğa tarafından verilirse, diğer zihinsel aktivitelerde olduğu gibi, bu özelliğin de gelişmesi bireyin eğitime ve kendini geliştirmesine bağlıdır. Peki bu bağlamda, akla ilk gelen Hz. Muhammed'in ne kadar eğitilmiş olduğu sorusudur. Tabi ki Hz. Muhammed'in okul eğitimi veya okuması söz konusu değildir. Nitekim Müslüman tarihçiler dahil olmak üzere çoğu biyografi yazarı tarafından, O'nun okuryazar olma onuru reddedilmektedir. Bunun da Hz. Muhammed'in Kuran'da kendisini "okumamış bir peygamber" olarak tanımlamasından kaynaklandığını vurgular. Kur'an'da geçen "O'dur ki ümmiler içinden, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber gönderdi. Oysa onlar, önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler".²⁶ Smirnov, diğer bir taraftan eğer Hz. Muhammed'i okuryazar biri olarak kabul edersek, o zaman

²⁴ Smirnov, *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, 64-65.

²⁵ Yusuf, 12:30-31.

²⁶ Cuma, 62:2.

doğrudan Kur'an'a dayalı delillere değil, sadece yan etkilere dayanarak, tabiri caizse Kur'an'ın sözlerine dayanarak: "Ondan önce (Kur'an'dan) hiçbir şey okumadın, ondan başka hiçbir şey yazmadın"²⁷ ifadesinden Hz. Muhammed'in, ilk vahiyden bu yana okumayı ve yazmayı öğrendiği sonucuna varılabilir, diyerek konu ile ilgili rivayetlere dikkat çeker. Yazar, konu ile ilgili iki rivayetin üstünde durmuştur. Bunlardan ilki; bir defasında yazı kâtibi Muaviye'nin elindeki mektuba bakarak bunu düzgün tut, demesi, bir diğer rivayet ise Hz. Muhammed'in ölüm döşeginde vasiyet yazmak için yazı malzemeleri istediği ancak çevredekilerin tepkisinden dolayı bu talebinin yerine getirilmediği ve bu nedenle de yazılı bir şey bırakmadığı şeklindedir. Bu bilgilerden hareketle en azından harfleri ayırt ettiğini ve bir şekilde okuduğunu ima eder. Bu nedenle Hz. Muhammed'in "eğitim sanatı" hakkında bir sonuca varma hakkımız varsa, o zaman ikincisini sadece onu yazmak ve okumak için sınırlamamız gerektiğini ifade eder. Tabii ki burada yazarın ümmilikten kastının sadece okuryazar olmamak olduğunu görmekteyiz. Oysa ümmilik o dönemki Arap toplumunun genel bilgi birikimini ifade eden bir kavramdır. Smirnov, verilen örneklerden, Hz. Muhammed'in, sadece çağdaşlarına karşı kurnazca davranarak, ne yaptığının ve söylediklerinin farkında olduğunu ancak kurnaz bir adamın bıraktığı aldatmaca miras ile başkalarını etkilemeyeceğini dile getirir. Devamında yazar, Hz. Muhammed'in öğretilerinin, onun takipçileri tarafından değil bize göre değerlendirildiğinde, onun eylemlerinin yüksek sapkınlık bilinci ile açıklamak gerektiğini ve bütün öğretilerinin onun talebi üzerine uygun hale getirildiğini, çünkü onun fitratının, bu eylemlerle oldukça uzlaştığı gibi, her türlü aldatmacanın Hz. Muhammed'in kişilik özelliklerinden biri olduğunu savunur. Ayrıca yazar, bu özelliklerin, bir erdem olduğuna dair derin inancı dolayısıyla, Hz. Muhammed Kur'an dışında başka türlü ifade edemediğini de vurgular. Smirnov'un Hz. Muhammed'e yaklaşımının gerçekte bağdaşmadığı ve bir Müslümanın elbette bu söylenenleri kabul etmeyeceği aşikardır. Zaten yazar da değerlendirmesini Müslüman bakış açısıyla değil kendi bakış açısıyla yaptığını ifade etmektedir. Yazar burada Hz. Muhammed'in yaptıklarının ve ahlaki özelliklerinin aslında doğru olmadığını söylemekte ve de bunu Kur'an'la ancak insanlara doğruymuş gibi kabul ettirdiğini dile getirmektedir. Tabii aslında bu düşüncenin temelinde yazarın Kur'an'ın vahiy kaynaklı olduğunu kabul etmemesi de etkilidir. Oysa Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğuna inanan biri burada bahsedilen peygamber özelliklerinin uydurma değil Allah tarafından da

²⁷ Ankebût, 29:48.

doğrulandığını bilir. Nitekim Kur'an peygamberinin ahlakını Kalem suresi dördüncü ayetinde de "Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin." Diyerek övmüştür. Burada şu durumda söz konusudur ki yazar, Kur'an'ın ilahi olduğuna inanmasa bile aslında yapılan ilmi araştırmalara baktığında peygamberlik öncesinde dahi O'nun sevilen, güvenilen bir insan olduğunu anlayabilir. Nitekim Kur'an'dan önce de yaşadığı bölgede "Muhammedü'l-Emin" olarak anılan ve herkes tarafından da sevilen biriydi. Öyle ki Kur'an nazil olup İslam geldikten sonra bile onu inkar edip inanmayanlar, kişiliği hakkında saçma şeyler söylememişlerdir. Buna en güzel örnek Hz. Peygamberin İslam'a davetinden sonra onun hakkında bilgi toplamak isteyen Kral Heraklius ile Ebu Süfyan arasında geçen konuşmadır.²⁸ Bakıldığında Kur'an'ın uydurma olduğunu dönemin kâfir ve müşriklerinin söyleme nedeni tabiri caizse işlerine gelmemesinden kaynaklıdır. Kur'an'ın atalarını reddetmesi, var olan gelenek ve göreneklerinin yanlış olduğunu söylemesi ve bu durumu kabul ederlerse otoritelerinin sarsılacağı korkusudur. Görüldüğü gibi aslında yazarın bahsettiği gibi bir durum söz konusu değildir. Zaten Hz Muhammed peygamberlik öncesi de kendini kabul ettirmiş ve sonrasında da müşriklerin bile ahlakına dil uzatmadığı biridir. Smirnov, Hz. Muhammed'in Müslümanları kurnazlık ruhuyla yetiştirdiğini ancak Kuran'ın içeriğinde bu faaliyetlerin zorlukla görülebileceğini ifade ederek, Peygamberin dört durumda sözde "dindarların yalan" kullanmasına izin verdiğini dile getirir. Bu durumları: 1) hayat kurtarmak için; 2) barış veya rıza için; 3) kadını ikna etmek ve 4) sefer veya savaşta diye açıklar. Devamında ise yazar konuyu, "Maalesef, bunun gibi bazı kararnamele Türkiye'de yozlaşmış ulema tarafından çok uzun zaman önce devlet hukuku olarak ilan edildi ve hatta padişahların kardeşlerini yok etmek pahasına tahta geçme geleneği olarak tarihe yazıldı. Özellikle Müslümanlar Peygamberlerinin sözleriyle kendilerini "motive" etmek için aldatmaca ifadelerle "devletin bekasının yok olması, cinayetten daha kötüdür." ifadesine inandılar." şeklinde değerlendirir. Smirnov, konunun sonunda Hz. Muhammed'in başarısındaki sır perdesinin onun şahsiyeti ile yakından alakalı olduğunu ve en yakınındakileri Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i bile bu yönüyle etkilediğini belirtir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde kendisinin de bu kuvvetli yönünün farkında olduğunu ve bundan dolayı kendisini inananlara en iyi örnek²⁹ olarak tanıttığını vurgular.

²⁸ Mehmet Azimli, "Hz. Peygamberi'in Bizans İmparatoru Heraklius'a Gönderdiği Davet Mektubu Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, c:4, sy:7, (2011):13-37.

²⁹ Bkz. Ahzâb, 33:21.

Sonuç ve Değerlendirme

Son çeyrek yüzyılda dünya ve Orta Doğu'daki gelişmeler sonucunda İslamiyet'in daha bir popülerlik kazandığı, buna paralel olarak İslam üzerine yeni araştırmaların, incelemelerin yayınlandığı gözleniyor. Bu durumda dine farklı açılardan bakan çalışmalar da özel bir önem kazanmaktadır. Yapılan çalışmalar ne yazık ki etkilenilen fikir akımları, yaşanan çevre, kültür ya da ideolojilere bağlı olarak objektif şekilde değerlendirilmeyip her zaman gerçekleri yansıtmayabilmektedir. Tam da bu yüzden bu tarz araştırmaların önemi artmaktadır. Çünkü yanlış yaklaşımlar Müslümanların kafasını karıştırabilmektedir. Bu yüzden biz araştırmacılar bu tür çalışmaları incelemeli, gerekli ve doğru eleştiriyi yaparak gerçekleri savunmalıyız. Smirnov, Sovyetler'in kurulmasında önce, Çar Rusya'sı döneminde yaşadığı Kazan vilayetinde, 1893 yılında "Hayali Vahiy Sürecinde Hz. Muhammed'in Yaşam Koşullarına Bağımlılığı" adlı kaleme aldığı eserinde, İslam peygamberi ile ilgili bazı mülahazalar ileri sürmüştür. Yazar, eserinin "Hz. Muhammed'in Kişilik Özellikleri ve Bunların Kur'an'a Yansımaları" başlıklı bölümünde, özellikle Hz. Peygamber'in kimliği ile ilgili, sadece Müslümanlar tarafından kendisine verilen sıfatlarla değil, O'nun yaşam sürecinde gösterdiği faaliyetler ve gerçek hayat tarzının göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Temelde dinlere ve dini inançlara karşı görünmemekle birlikte, yazar, buna uygun bir tavır sergilemekte ve bu algı ile İslam Peygamberi Hz. Muhammed hakkında farklılıkları ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Öncelikle, "Arap kimliği" üzerinden başlayarak "milli lider" olarak tanımlayan ve bu noktadan hareket eden Smirnov, Hz. Muhammed'in vahiy sürecinde kendini hayallere kaptırdığını ve kendisinin inandığı esaslara göre de etrafındaki Müslümanları yönettiğini vurgular. Müslümanların da hayalperest Peygamberlerine körü körüne bağlandıklarını ifade etmektedir. Yazarın bu tür yaklaşımları problemlili olduğu ve batılı oryantalistlerin düşüncelerinden etkilendiği görülmektedir. Hz. Peygamberin vahiy sürecinde hayallere kapılması ya da dilediği gibi insanları etkisi altına alması ya da onları kendi içtihatları doğrultusunda yönettiğini söylemek doğru değildir. Özellikle, Smirnov'un, Hz. Muhammed'in kişilik özelliklerinden bahsederken, onun kurnazlığını ve bu sayede çevresindeki yakın akrabalarını ve diğer Arapları mucizelerine inandırdığını, onların bu taleplerine başarılı bir şekilde cevap verdiğini ifade eder. Savaş konusuna gelince yazar, Hz. Muhammed'in uyguladığı siyasi ve askeri faaliyetlerinde

bazen şanslı olduğunu ancak genel olarak başarısız biri olarak değerlendirmektedir. Burada da yazarın düşünceleri gerçekleri yansıtmamaktadır. Özellikle Hz. Muhammed'in kurnazlıkla itham edilmesinin kabul edilir bir yanı olmamakla birlikte Hz. Peygamber, insanlara eşsiz bir siyaset anlayışı kazandırmıştır. O insanlara, temelinde eşitlik ve kardeşlik olan bir anlayış olan yönetimi benimsemiştir. Yine askeri yönden de başarılı bir komutandır. Nitekim O her zaman barış için mücadele etmiştir. Bu bağlamda yazarın mülahazaları, genel anlamda, İslam Peygamber'inin evrensel niteliğe sahip olan faaliyetleri ve davranışları hakkındaki görüşleri gerçeği yansıtmamakla birlikte bilimsel nitelik de taşımamaktadır. O'nun kişiliği ile ilgili görüşlerinin, tarihi veriler ile uyum sağlamadığı kanaatindeyiz. Ayrıca Smirnov'un, genel anlamda İslam tarihinin temel kaynak eserleri ve günümüz Siyer bilginlerinin alanda yaptıkları çalışmalar kapsamında değerlendirildiğinde, Hz. Muhammed'e karşı önyargılı ve olumsuz bir yaklaşım sergilediği açıkça görülmektedir. Diğer bir taraftan, Hz. Muhammed'in doğru tanıtılması, onun örnek alınmasına vesile olacağı gibi, İslam dininin doğru bir şekilde öğrenilmesini de sağlar. Nitekim, İslam Peygamber'inin yanlış anlatılması da, dinin tahrifine yol açabilecek ölçüde zararlı uygulamaların hayata geçirilmesine ve çeşitli akımların doğmasına sebep olur. Zira, İslam'ın ana hedefine ulaşmanın yolu ancak Hz. Peygamber'in doğru anlaşılmasıyla mümkün olacağı ifade edilebilir. Bu nedenle farklı bakış açısıyla ele alınan çalışmalar mutlaka incelenmeli yapılan yanlış değerlendirmelerin karşısında durup gerekli eleştiriler yapılarak gerçeklerin ortaya konulması sağlanmalıdır. Yazar, İslamiyet'i, farklı olarak eleştirel bir gözle inceleyerek, bu çalışmasını yapmış, ancak gerçekle bağdaşmayan şeyler ortaya koymuştur. Öncelikle, İslamiyet'in bazı sebeplerle Çarlık Rusya'sının gündemine girmesini sorgular ve dönem boyunca yapılmış çalışmaları eleştirel bir gözle değerlendirir. Devamında, Müslüman Asya halklarına karşı yaklaşımı, bu alandaki uygulamaları etraflıca ortaya koyar. Özellikle, İslam dininin geliş sürecinde Hz. Peygamber ve vahiy ile ilgili görüşlerinin tarihi araştırmalar kapsamında yapılmış çalışmaları inceleyerek görüşlerini belirtir. Son olarak, birçok oryantalistin İslamiyet'ten önceki semavi dinlere inanırken, Hz. Peygamber'in mesajının ilahi kaynaklı olduğunu inkara çalışmakta olduğu görülmektedir. Ayrıca, başlangıçtan itibaren, kilisenin etkisiyle kutsal metinlere "dogmatik" yaklaşımına karşı "akılcı" ve "hümanist" bakış açısını temsil edilmiştir. Bu yöntemi geliştirenler, Yahudi ve Hıristiyanların kutsal kitaplarının içeren metinlerin, saf ve doğrudan ilahi kaynaklı

olmadıklarını ve bunun doğal sonucu olarak da, Kitabı Mukaddesin metninin, Tanrı'dan ziyade, müellifin ne demek istediğini ve dolayısıyla, onun yaşadığı tarihsel bağlamla iniltiydi. Halbuki Müslümanlar, Yahudi ve Hıristiyanların peygamberlerinin vahiy aldıklarını kabul ettikleri gibi, isimlerini saygı ifadeleriyle andıkları da bilinmektedir.³⁰

³⁰ İbrahim Sarıçam, Seyfettin Erşahin, Mehmet Özdemir, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Ankara: Nobel Yayınları, 2011, 106-107.

Kaynaklar

AZİMLİ, M. “Hz. Peygamberi’in Bizans İmparatoru Herakliyas’a Gönderdiği Davet Mektubu Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, c:4, sy:7, (2011): 13-37.

BAYAZİT, A. , *Otnoşenie İslama K Nauke*, Petersburg: (Yayınevi yok), 1887.

BARTHOLD, W. W., *Raboti Po İstorii Vostokovedeniye, Soçeneneiya*, IX, Moskova: (Yayınevi yok), 1997.

HEYET, *Kuran-i Kerim ve Açıklamalı Meali*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.

HEYET, AVCI M., *İslam Peygamberi’nin Hayatı*, 5. Bölüm, Konya: Çizgi Kitapevi, , 2020.

ÖNKAL, A., *Muhtasar Siyer-i Nebi aleyhi’s-selam*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.

SPENSER, *İzuçeniye Sosialogiyi*, Petersburg: (Yayınevi yok), 1874.

SARIÇAM, İ.- ERŞAHİN ÖZDEMİR, M., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Ankara: Nobel Yayınları, 2011.

SMİRNOV, F.A., *Zavisimost Mnojebojenstvennih Otkriveniy Korana Ot Obstyatelstv Jizn Muhameda*, Kazan: (Yayınevi yok), 1893.

ZORASTER, *Konfuçiy İ Mogamed*, Tom 1, Moskova: (Yayınevi yok), 1793.